

EGY HÁZ emlékezik

Mire? Bőrfedeles, csukott nagy batárokra (a mozdony és a vonat elődjeire), a delizsánszokra, amelyek tágas-köves, virágos udvaráról indultak. Nagyot pattintottak a százgallérú kocsisok az ostorral (ahogy a mozdony sípol vékony fehér gőzével induláskor) és, gyű, tí négy lovak... Mire? Bálókra, azóta befalazott termeiben, ahová csipkefinom kisasszonyokat kísértek vastag mamáik, ficsurokra, arszlánokra és vitézi kardos urakra... Mária Terézia fiára, II. József-re, aki haláláig verekedett a rendekkel, s aki kétszer is megszállt ebben a házban. S mire emlékezik még ez a ház? Arra bőven, hogy csatatérre is lett a ház, s végül — hogy itt lakott Mari néni, a koldusasszony...

Buda. Víziváros. Negyedéig elsüllyedve a flaszterban (az idők során az úttest megvastagodott) vall most nekem egy majd kétszáz esztendő ház. Friss-sárga rokokó homlokzata rámnéz a múltból, kökeretes, íves ablakai felett kőalakú, zsaluszárnyas, ökörszem ablakocskák hunyorognak. Két erkélye — korabarrokk és rokokó vasrácsok díszítik — szinte mosollyal néz alá a dübörgő testes autóbuszokra. Batthyány tér 4... A ház műemlék. (Épült — mondja a falon a márványtábla — 1770 körül.) Műemlék és lakóház! Furcsa. Múzeumba való és élnek benne... Bemegyek az udvarokba, amelyeket dongaboltozatos függőfolyosók vesznek körbe, lemegyek a pincékbe, amelyeket öles falak, boltívek oltalmaznak, felmegyek a nyikorgó falépcsőkön, amelyek immáron majd kétszáz éve kopnak és mégse koptak el. És gyűjtöm az ittlakóktól az emlékeket, hogy hozzátegyem a hiteles feljegyzésekhez. Nicsak, hogy megnő a legendákban ez az öreg ház! Van, aki esküszik rá — „úgy hallottam, biz'isten — hogy Mária Terézia még a trónszékét is idehozatta egyszer...” Az viszont tény, hogy a házat vendégszállónak építették, a neve is ez volt: „Fehér kereszt vendégfogadó” (és hát hova szálljon abban az időben trónszékétől a királynő, ha nem ide?) Mások arról szólnak, hogy a Grassalkovich hercege volt a ház, majd egy bizonyos Dános család birtokába jutott — huszonhét másik házuk is volt és elfalaztatták apró lakásokra a termeiket.

Kétszáz esztendő. A rokokó ház körül felépült Budapest. Házerdők és templomok, szemből, túl a Duna-vízen, gyönyörű gótikájával a parlament. Az erkély láta, hogyan tették helyükre a Lánchíd oroszlánjait és csodálta, hogy a Nyulak szigetére miképpen indul el a kövér pillérjein a Margit-híd... A szomszédba, a Százgalamboshoz (mert a vendéglő firmatáblája így szól: „Étterem a százgalambhoz”) járnak a lakói. Sárga és sűrű a sör, öblös korsók mellett ülnek a söntésben a házbéliek. Esténként csendes, békés a koccintgatás ó-bora van a Százgalambosnak, opálszínű és lustán villan a poharakban...

Ugorjunk most, igen nagyot, tovább! Nagyot a tegnapelőtti. Soványodik és didereg az idő, nyög a ház. Vastag falai reszketnek és megremegnek. Lakásai elnéptelenednek, boltozatos pincéi meghíznak szorongó emberekkel. A bálós, szép ház, a császárt, királyt látott ház, a neves vendégfogadó, a vén vízivárosi műemlék is arra a sorsra jut, hogy kemény, durva csizmák verik fel budai csendjét. Műemlék? A náci ágyúkat telepítenek Gyorskocsi utcai kapuja elé s vén kéménye mellé léghárítókat szerelnek.

— Bumm!... úgy dörög-hörög az ágyú, kegyetlenül, mintha mindent meg akarna repeszteni. Vijjog a háztető felett a ki-röppenő légi sránel. Az udvaron, amely még emlékszik a delizsánszokra, gomomba puffogású katonai teherautók, a szépművi függőfolyosókon ugató gépfegyverek. (Persze nem ezt az egy házat sajnáltatom azokból az időkben — békéjének megcsúfolását, pinceéletét, nyomorúságát. De most ez a ház mesél, úgy vélem: egy kicsit a többi ház helyett is. Egy kőtanú, a sok közül, romsebekkel, repedéssel, törésekkel.)

Szemből, a vízen túl, Pest már szabad világ, zengő zászlókkal. Itt meg: az ördögök lángoltatják a poklok tűzét. Ide tették a csatatérre: hadifészek a ház, az udvarok. És amilyen az adjon-isten, olyan a fogadjisten: négy bombát kap ezekben a napokban (mind a négy az udvarra esett) huszonhét aknát, hogy csak úgy nyögött bele. Gyors puskagolyók is érkeznek rideg füttyüléssel — közelről indítják a puskák...

Hanem hát a pince. Még víz is alig van, nemhogy ennivaló.

Es kúsznak a hírek, az iszonyatosak és érkeznek a reménykeltők. Így váltakoznak: az öreg éjjeliőrt agyonlőtték, mert nem vallotta ki, hová dugta a Százgalambos a borát. És felgyűjtják majd a Várat és lángolni fog a ház is, ha ki kell vonulni! Mert nincs pardon. És suttogják — és táguznak a szemek a hírekre: nyomakodnak már az előőrsek a Széna tér felől, a Margit-híd budai hídfőjétől...

Közben: nyilasok vonulnak be rekedt tülekedéssel a németek mellé. Micsoda ráadás...! Kés és golyó fenyeget minden parancsból és szorítja még jobban össze a torkokat.

A pince így emlékszik: négyszáz ember tengeti benne sápadt életét. Elkísér egy tanú, aki itt szenvedte ezeket az idők, Juhász Bertalanné. A legvizesebb sarkot mutatja (így éltek másutt, mások is, tudjuk). Micsoda hetek itt, a négy gyerekével...! Gondolta volna ez a vidámságért, bálókért épült ház, hogy... de hát gondolták volna-e a hidak, a Vár, de akár az egész szépséges Budapest...?

Ez a tanú, aki vezet, egy apró noteszbe felírta a félelem pincenapjait. Nem idézem, csak majd később az utolsó lapokat, mert Mari néniről szeretnék még beszélni.

A pince legrosszabb sarkában lakott Mari néni. Valamely szomszédos házból verte ide a bomba. Nincs lakása a földszinten, az emeleten, a pince fogadta be. A nevét akkor sem jegyezték meg, csak annyit tudtak róla, hogy apró pénzeket gyűjtögetett a vízivárosi templomok előtt. Koldusasszony volt, szelíd, és sovány, mint a gyertya. A dörrenésekre felnevet, hideg és torz nevetéssel. Amikor a közelben vakkant a gépfegyver, csücsörít fogatlan szájával és így szól: puff... puff... (ami, ugye, gyalázása a szent náci fegyvereknek!). A nyilasparancs — tűzesebben csattog, mint a kétszáz év előtti batárok ostora — úgy szól, hogy vízért is csak meghatározott időkben lehet elmenni, tíz romházon túlra a még csurgó csaphoz. Szomjazik, fázik, éheznek is ezekben az égő napokban a ház (mint a többi, emlékezzetek). Egyeseknek mégis kerül valami, egy lovat is találunk... Hanem a Mari néni... Ki adna neki...? Olyan éhes... s hirtelen elindul a boltívek alatt. Csak a főkapuig ér — oda, ahol valamikor finom kisasszonyok léptek le a hintókból selyem cipellőikben.

Egy dörrenés...

A jéghideg borzalom még a lélegzetet is elállítja a pincében.

Még meddig?

Talán csak annyit tennék hozzá, hogy az utolsó nap történetét a maga szavaival feljegyezte Juhászné, nevedben, nevünkben, nevemben:

12 hetfő. Vége vége mert be jöttek a harba végre. Az első egy lovas orosz volt.

A majd kétvéyszázados műemlék-épületet zombéhozzák, Rokokó ház. Két ízben lakott benne egy császár s király s rövid ideig egy koldusasszony...

BODÓ BELA